

3. GRAMATICKÉ KATEGORIE SLOVESA

3.1. ČÍSLO

Mezi slovesné kategorie portugalského slovesa patří číslo, působ, čas, vid a rod. Číslo (numerus) slovesa je nejčastěji rozlišené do singuláru (jednotného čísla) a plurálu (množného čísla).

3.2. OSOBA

Osoba (persona) „naznačuje povahu a počet participantů dané situace a je zprostředkována osobním zájmenem, koncovkou slovesa nebo obojím“⁵. Gramatická kategorie osoby vychází z tzv. subjektivní deixe, kde se rozlišuje/í osoba/y totožná/é s mluvícím subjektem (*já/my*), osoba/y přítomná/é zúčastněná/é na hovoru (*ty/vy*) a osoba/y blízka/é (*on, ona, oni*). Se subjektivní deixí je spojeno časové a lokální určení, které se realizuje z hlediska mluvčí osoby (*já-tady-tento-ten*). Tyto deiktické morfémy lokální se realizují buď jako příslovce (*zde, tam, apod*), nebo jako ukazovací zájmeno (*tento, tamten, ten*). Třetí osoba pak není odkazovací a nepatří tak k zájmenům v užším smyslu.⁶

Vztah mezi singulárním a plurálním zájmenem nelze chápat jako obdobu vztahu mezi singulárním a plurálním tvarem substantiva. „*My* není zmnožené *já=já+já+já*, ale zahrnuje v sobě složky *nejá* (*já+on+ty*)“⁷.

V portugalskému slovesu má sloveso tři osoby, které se vztahují přímo ke gramatické osobě, která má funkci podmětu. Přestože jsou slovesné morfologické exponenty osoby dostatečné k identifikaci osoby a čísla, používá se zájmen podmětných často *tam*, kde není dostatečně rozlišena 1. a 3. osoba plurálu nebo v případě osobního infinitivu, který slouží jako kondenzátor vedlejších vět a jehož podmět je odlišný od věty vedlejší:

É bom ela falar com o médico. „Bylo by dobré, aby si promluvila s lékařem.“

Podmětné zájmeno **eu** kongruuje se slovesem v první osobě jednotného čísla.

Podmětné zájmeno **tu** kongruuje se slovesem v druhé osobě jednotného čísla. Používá se při tykání; jeho použití se vyskytuje v jazyce familiárním a neoficiálním. V brazilské

5 Čermák (1994:111).

6 Erhart (2011:99).

7 Erhart (2011:98).

portugalštině je oslovení pomocí *tu* dialektologicky vymezeno, a to především na oblasti jižní Brazílie.

Gramatická 3.osoba jednotného čísla je zastoupena jak nominativními tvary *ele, ela*, tak oslovovacími tvary v jednotném čísle *você* nebo *o senhor* a *a senhora* (také ve spojení s jinými tituly). Přestože tyto oslovovací formule jsou významově osobou druhou, kongruují se slovesem ve 3.osobě jednotného čísla:

O senhor podia dizer-me as horas? „Pane, mohl byste mi říci, kolik je hodin?“;

Nominativní přízvučné zájmeno *nós* kongruuje se slovesem v 1.osobě množného čísla.

Zájmeno *vós* kongruuje se slovesem ve tvaru druhé osoby množného čísla. Toto vykácké zájmeno, které se původně používalo pro oslovení jedné nebo více osob, je v současné portugalštině vnímáno jako knižní a archaické. Dodnes se však dochovalo v severních portugalských dialektech (u hranic se Španělskem, v oblasti Beiry a Trás-os-Montes⁸) nebo také v liturgických, slavnostních a obřadných textech. Jde o periferní jev, s nímž dostupné gramatiky a učebnice již nepočítají. Přesto jej však zahrnujeme do flekčních paradigmat všech sloves a časů.

Gramatická 3.osoba množného čísla je zastoupena jak nominativními tvary *eles, elas*, tak oslovovacími tvary v množném čísle *vocês, os senhores* a *as senhoras* (popřípadě ve spojení s jinými tituly). Přestože tyto oslovovací formule jsou významově druhou osobou množného čísla, kongruují se slovesem ve 3.osobě množného čísla:

Os senhores podem entrar. „Pánové, můžete jít dále.“

8 Svobodová (2011: 156–157).

3.3. ZPŮSOB

3.3.1. Slovesná modalita

Zatímco slovesným modem (port. *modo verbal*) se míní gramatická kategorie obsažená v konkrétním tvaru slovesa, pak slovesnou modalitou (port. *modalidade*) se míní abstraktnější sémantická kategorie implikující vztah mluvčího k obsahu promluvy (modalita subjektivní) nebo vztah obsahu promluvy k realitě a její situaci (modalita objektivní).⁹ Jde o komplexní jev, který zásadně spoluutváří význam věty.

Pojem modalit je v různých jazycích (i velmi blízkých) často definován rozdílně. Je to způsobeno tím, že modalitu lze vyjadřovat velmi variabilními jazykovými prostředky, takže i pod samotný pojem mohou spadat odlišné skutečnosti. Jednotlivé typy modalit se v různých výpovědích navzájem kombinují, což vytváří dosti složitou významovou strukturu.

Z hlediska propozice věty, vyjadřující různé mody, se rozlišují 4 druhy modalit:

- **modalita skutečností** – vyjadřuje protiklad reálnosti či nereálnosti výroku;
- **modalita voluntativní** – vyjadřuje, zda je realita věty nutná, možná nebo záměrná;
- **modalita postojová** – vyjadřuje postoj mluvčího k výpovědi;
- **modalita jistotní** – vyjadřuje míru přesvědčení mluvčího o platnosti vyjadřovaného děje.

Skutečností modalita modifikuje obsah výpovědi na základě toho, zda je vyjadřovaný děj **reálný** (konstatovaný) nebo **nereálný** (hypotetický). Hypotetické děje lze dále rozčlenit na děje **možné** (potenciální) a **nemožné** (ireálné).¹⁰ V portugalské se skutečností modalita primárně vyjadřuje protikladem indikativu a konjunktivu, v češtině pak protikladem indikativu a kondicionálu¹¹. Imperativ (rozkazovací způsob) je v tomto případě obvykle chápán vůči realitě jako indiferentní (tj. rozkaz se nijak nevyjadřuje k tomu, zda je daná skutečnost reálná).

Voluntativní modalita modifikuje obsah výpovědi na základě toho, zda je vyjadřovaný děj nutný, možný nebo záměrný. Vyjadřuje tedy „stupeň realizovatelnosti“ děje. Pomocí voluntativní modalit se vyjadřují tři základní postoje k výpovědi:

1. nutnost, u níž se dále rozlišuje:

krajní nutnost (debitiv) – *dever* „muset“;

záhodnost (hortativ) – *ter que* „mít povinnost“;

2. možnost (fakultativ, permisiv, posibilitiv) – *poder* „mocht“;

3. vůli (volitiv) – *querer* „chtít“.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Ševčíková (2009:13)

¹¹ Tamtéž.

Modalita postojová je vyjádřením komunikačního záměru mluvčího. Obvykle se komunikační záměry rozdělují do následujících kategorií: oznámení, otázka, žádost, rozkaz, přání. Postojovou modalitu lze vyjádřit **přímo a nepřímo**.¹²

Přímé vyjádření postojové modalitty spočívá v přímém performativním užití (sloves), která vyjadřují danou komunikační funkci, tj. použitím daného slovesa děj nepopisujeme, ale vykonáváme nějaký ilokuční akt (žádost, příkaz, návrh, prohlášení, omluva atd.).

<i>Que tal se fôssemos à praia hoje?</i>	„Co kdybychom šli dnes na pláž?“
<i>Sugiro tomarmos um café na esplanada.</i>	„Navrhují, abychom zašli na kávu na zahrádku.“

Nepřímé vyjádření postojové modalitty je obsah projevu v rozporu s jeho formou. Nepřímé prostředky volí mluvčí z různých důvodů, jako je například zdvořilost, takt, zastření nebo záměr. Tak v následující větě jde formálně sice o otázku, ale jejím smyslem není zjištění nějaké informace, nýbrž výzva k určité činnosti.

Poderia dar-nos um exemplo? „Mohl byste uvést nějaký příklad?“

Jednotlivými prostředky lze ve výpovědi odstínit různé stupně zdvořilosti:¹³ kromě imperativu (*Ajuda-me a fazer as arrumações!* „Pomoz mi udělat úklid.“) existují i následující možnosti vyjádření žádosti:

- performativní formule: *Pedia-te para me ajudares a fazer arrumações.* „Požádal bych tě, abys mi pomohl s úklidem.“
- tázací forma s významem žádosti: *Vais ajudar-me a fazer as arrumações?* „Pomůžeš mi s tím úklidem?“
- žádost oslabená užitím záporu: *Não queres ajudar-me a fazer as arrumações?* „Nechceš se mi pomoci s úklidem?“
- žádost oslabená užitím kondicionálu: *Podias ajudar-me a fazer as arrumações?* „Mohl bys mi pomoci s úklidem?“
- žádost oslabená kombinací záporu a kondicionálu: *Não podias ajudar-me a fazer as arrumações?* „Nemohl bys mi pomoci s úklidem?“

Jistotní nebo také **pravděpodobnostní modalita** vyjadřuje míru přesvědčení mluvčího o platnosti vyjadřovaného děje. Děj může být: jistý, pravděpodobný, možný, nepravděpodobný atd. Jistotní modalita se v portugalštině vyjadřuje především následujícími prostředky:¹⁴

¹² Ševčíková (2009:15–16).

¹³ Ševčíková (2009:152).

¹⁴ Ševčíková (2009:20).

- **lexikálně:**

- epistemickými predikátory – přímo některými slovesy – *duvidar, supor, reccear*, atd;
- epistémickými partikulemi – použitím modálních částic – *talvez, se calhar, sem dúvida*, atd.
- spojením slovesa *být* s některými modálními adjektivy – *ser provável, ser impossível*, atd.;
- modálními slovesy v epistémické funkci – *Já deve estar ali*. “Už tam musí být.”;

- **gramaticky:**

- futurem: *Será verdade*. “Bude to asi pravda.”
- kondicionálem: *Teria vinte anos*. “Tehdy měl asi dvacet let.”
- konjunktivním způsobem slovesa ve větě nezávislé: *Talvez seja assim*. “Asi tomu tak je.”
- konjunktivním způsobem slovesa ve větě závislé, který je ovlivněn přítomností epistemických predikátorů v hlavní větě.

Z hlediska modální logiky se rozlišuje především modalita *deontická*, *alethická* a *epistemická*. **Modalita alethická** či **aristotelická** (modalidade alética ou aristotélica) funguje na úrovni stavu věcí: implikuje vyvozování závěru, vyplývání domněnky z nějaké skutečnosti či z nějakých okolností (např: *O almoço já deve estar pronto*. „Oběd musí být už hotový.“). **Modalita deontická** pak spočívá ve vyjádření nutnosti, popřípadě příkazu, kterým se mluvčí nebo posluchač zavazuje k uskutečnění děje (např: *Trata disso*. „Zařiď to.“). **Modalita epistemická** znamená, že jde o známou informaci či pevnou domněnku (*Deve ser assim*„Je to jistě tak.“).

3.3.2. Modus

Zatímco modus je gramatickou kategorií verba vyjadřující povahu jeho děje podle vztahu k realitě nebo k mluvčímu, pak modalita je pojem sémantický, zahrnující oblast významu, respektive výrazu postoje mluvčího k obsahu promluvy, věty, zvláště vzhledem k realitě a k jejím podmínkám.

Funkcí slovesného způsobu, zvaného také **slovesný modus**, je vyjádřit slovesný děj „jako reálný (konstatovaný), podmíněně závislý, nebo vůlí někoho příkazovaný a tvoří takto součást širší sémantické **kategorie modality**.”¹⁵

Slovesné modusy jsou v portugalštině tři: **indikativ** (oznamovací způsob), **konjunktiv** (v některých románských jazycích zvaný také **subjunktiv**) a **imperativ** (rozkazovací způsob). V dřívějších pojetích však patřil ke slovesným způsobům také kondicionál, tedy podmiňovací způsob.

¹⁵ Čermák (1994:113).

Mimo tyto modální významy však existují ještě další, které se v portugalštině mohou vyjádřit a existují tzv. „parazitně“.¹⁶ Základní sémantický protiklad, který se do výběru slovesného způsobu promítá, je například také reálnost/skutečnost *versus* ireálnost/hypotetičnost. V portugalštině pak sehrává důležitou roli také opozice neutralnost *versus* subjektivnost, která je vyjádřena opozicí indikativ *versus* konjunktiv. Konjunktiv vyjadřuje také význam probabilitivní (pravděpodobnostní) a deziderativní (optativní).

Inventář modů může být v některých jazycích větší. V řečtině existuje tzv. **optativ** (způsob přací), mongolština a japonština má tzv. **potenciál** (s významem snad/možná/pravděpodobně) a tzv. **imperceptiv** (označující nezaručený děj, který mluvčí nemůže dosvědčit). V arabštině existuje například tzv. **jusiv**, což je imperativ 1.os.pl. a **energicus** (vyjadřující emocionální ujištění, že něco nastane). Dále v různých jazycích může existovat způsob zvaný obligatornost děje, dubitativ či permissiv, exhortativ a exklamativ, prekativ, benediktiv či preskriptiv, admirativ, atd.¹⁷

Modus se odvíjí od samotné lexikální povahy sloves. V rovině věty je nutné odlišovat větu nezávislou a závislou. Ve větách nezávislých se mohou uplatňovat všechny tři způsoby. Hovoříme zde o **modech větných** (tematických či syžetových¹⁸ - „*modalidade de re*“).

Indikativ: <i>O meu filho estuda.</i>	„Můj syn studuje.“
Imperativ: <i>Vem cá!</i>	„Pojď sem!“
Konjunktiv: <i>Oxalá esteja bom tempo amanhã!</i>	„Kéž bude zítra pěkné počasí!“

Slovesné mody se vyskytují také v rovině souvětí, a proto je nutné znát i „příslušnou rovinu organizační výstavby výpovědi.“¹⁹ Hovoříme zde o **modech souvětých** (také přímo modální kongruence) neboli o **souvětích přímo/nepřímo modálních** (nepřímo modální kongruence).

Pro souvětí přímo modální je charakteristické to, že modální část věty, tzn. sloveso věty hlavní (modus), přímo ovlivňuje povahu diktálního děje (zvané diktum - „*modalidade de dicto*“). B. Zavadil hovoří o tzv. „modální kongruenci“²⁰, kdy v hlavní větě existují slovesa i neslovesné výrazy modálního charakteru, která přímo ovlivňují modus vedlejší obsahové (kompletivní) věty, jak ukazují následující příklady:

*O Senhor Embaixador **afirmou** que **participará** da inauguração do festival.*
 (hlavní věta: *afirmar* → vedlejší věta: **indikativ**)
 „Pan velvyslanec **potvrdil**, že se zúčastní slavnostního zahájení festivalu.“

16 Zavadil, Čermák (2010:251).

17 Tamtéž.

18 Knettlová (2009:163).

19 Zavadil, Čermák (2010:253).

20 Zavadil, Čermák (2010:257).

O *Senhor Embaixador* ***lamenta*** que ***não possa*** participar da inauguração do festival.
(hlavní věta: *lamentar* → vedlejší věta: **konjunktiv**)

„Pan velyslanec **lituje**, že se nebude moci zúčastnit slavnostního zahájení festivalu.“

V případě vedlejších vět adjektivních a adverbálních se pak hovoří o **souvětech nepřímě modálních**,²¹ kdy vedlejší věta podřadná je adverbální nebo vztažná. V nich sice existuje souvislost mezi myšlenkovými obsahy obou částí souvětím, ale nejde o souvislost modálního charakteru. Modalita se v takové vedlejší větě vyskytuje vlastně jen proto, že její predikátor vždy musí kategorii modu nějak vyjadřovat. To vytváří možnost formalizovaného používání jednotlivých modů²² Tato formalizace modů ve vedlejší větě spočívá v tom, že modálnímu významu neodpovídají vždy modální formy. Zde hraje rozhodující roli při výběru správného způsobu faktor reálnosti či non-reálnosti děje (u vedlejších vět příslovečných) nebo u vedlejších vět adjektivních určitost pojetí antecedentu související rovněž s potencionálním pojetím děje.

Slovesa a slovesné výrazy modálního charakteru přímo ovlivňující použití slovesného způsobu ve větě vedlejší zde rozdělíme do dvou skupin. Do první skupiny sloves jsou zahrnuty ty slovesné a neslovesné výrazy, které ve vedlejší větě vyžadují použití indikativu. Ve druhé skupině pak zmiňujeme ta modální slovesa, která vyžadují v diktální části souvětí použití konjunktivu.

3.3.2.1. Indikativ a modální slovesa

Oznamovací způsob (indikativ) je způsobem nejméně příznakovým z hlediska vyjádření vztahu mluvčího k propozičnímu obsahu věty, k posluchači či k referentu. Proto také věty jednoduché a věty vedlejší substantivní faktivní mají indikativ.

Indikativ morfologicky vyjadřuje modální význam reálný. U souvětí přímo modálních se pak používá v nezávislých vedlejších větách, kdy modální část věty je zastoupena následujícími slovesy: *verba dicendi*, *verba sentiendi*, *verba percipiendi*, neosobní výrazy reálnosti, neslovesné výrazy jistoty a také nemotivní slovesné výrazy.

❖ **Verba dicendi** (port. *verbo dicendi*):

jsou slovesa udávající nejrůznější způsoby sdělení informace, tedy slovesa sémanticky související se slovesem *dizer* „říci, říkat“, *afirmar* „potvrdit“, *advertir* „upozornit“, *escrever* „psát“, *falar* „mluvit“, *chamar* „volat“, *responder* „odpovědět“, *telefonar* „telefonovat“, atd. Jejich modální význam není jednoznačně reálný: mohou obsahovat sdělení jak reálná tak volní²³:

21 Zavadil, Čermák (2010:266).

22 Tamtéž.

23 Zavadil, Čermák (2010:260).

Srovnej:

indikativ	konjunktiv
<i>Digo que ele não vai para casa.</i>	<i>Digo que ele não vá para casa.</i>
Říkám, že nejde domů.	Říkám, aby nešel domů.

Mimo tato slovesa zde patří také slovesa tázací (port. *verbos de inquirição*): *investigar* „vyšetřovat“, *pedir* „žádat“, *perguntar* „ptát se“.

❖ **Verba declarandi** (port. *verbos declarativos*)

jsou slovesa vyjadřující sdělení s obsahem jednoznačně reálným a pravdivým, aniž by bylo zároveň činěno jeho posuzování. V mnoha jazycích je ekvivalentní indikativu. Nemohou vyjadřovat vůli, jako v předchozím případě. Do této skupiny sloves patří například: *acrescentar* „dodat“, *afirmar* „potvrdit“, *assegurar* „zajistit, ujistit“, *concluir* „učinit závěr“, *confessar* „přiznat se“, *declarar* „prohlásit“, *decidir* „rozhodnout“, *observar* „pozorovat“, *proclamar* „prohlásit“, *prometer* „slíbit“.

❖ **Verba sentiendi** (port. *verbos epistémicos/verbos de actividade mental*)

jsou slovesa duševní činnosti, která vyjadřují epistemickou modalitu, tedy způsob vyjadřující vědění a poznání bez subjektivního hodnocení či jiné emotivní složky. Jsou-li v kladném tvaru, většinou vyžadují použití indikativu ve vedlejší větě. Ve tvaru záporném však obvykle vyžadují ve větě vedlejší přítomnost konjunktivu. Do této skupiny patří slovesa, jako jsou například: *achar/pensar* „myslet si“, *calcular* „počítat, předpokládat“, *certificar* „potvrdit“, *compreender/entender* „rozumět, chápat“, *conhecer* „znát“, *considerar* „zvažovat“, *crer* „věřit“, *informar-se* „informovat se“, *julgar* „domnívat se“, *pensar* „myslet si“, *prever/pressupor/supor* „předpokládat“, *saber* „vědět, znát, umět“. Patří zde také neemotivní psychologická slovesa typu: *esquecer-se* „zapomenout“, *lembrar-se/recordar-se* „vzpomenout si“.

❖ **Verba percipiendi** (port. *verbos perceptivos*)

jsou slovesa smyslového vnímání, k nimž patří například: *ouvir* „slyšet“, *escutar* „poslouchat“, *olhar* „dívat se“, *ver* „vidět“, *sentir* „cítit“, apod.²⁴

❖ **Neosobní výrazy reálnosti**

vyjadřují jistotu o realizaci děje²⁵: *está certo* „je jisté“, *é evidente* „je evidentní“, *é verdade (que)* „je pravda, že“, *ter a certeza* „mít jistotu“, apod.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

❖ **Neslovesné výrazy jistoty**²⁶

ter a certeza de que „mít jistotu, že“, *estar certo de que* „mít jistotu, že“, *não ter dúvidas de que* „nemít pochybnosti o tom, že“, *ser o facto que* „být fakt(em), že“, apod.

3.3.2.2. **Konjunktiv a modální slovesa**

Konjunktivní způsob (konjunktiv nebo také **subjunktiv**)²⁷ (port. *conjuntivo*/braz. *subjuntivo*) morfológicky vyjadřuje modální význam ireálný, potencionální. Používá se jak v nezávislých tak vedlejších větách, kdy modální část věty je zastoupena slovesnými i neslovesnými výrazy potencionálnosti, výrazy s modálním významem reálným v záporu, výrazy s modálním významem volním a výrazy s modálním významem hodnotícím.

❖ **Vlastní výrazy potencionálnosti**²⁸ (port. *expressões de probabilidade*) jsou výrazy vyjadřující nejistotu nebo možnost realizace děje diktálního slovesa²⁹. Patří k nim výrazy jako: *duvidar* „pochybovat“, *esperar* „očekávat/doufat“, *é provável* „je pravděpodobné“, *negar* „popřít“, *é possível* „je možné“, apod.

❖ **Výrazy s modálním významem volním**³⁰ (port. *verbos volitivos*) zahrnují výrazy vyjadřující:

▫ **subjektivní vůli**

- žádací a práci: *pedir* „(po)žádat“, *suplicar* „prosit, žadonit“, *solicitar* „žádat“, atd.
- výrazy práci: *desejar* „přát si“, *querer* „chtít“, *esperar* „doufat“, *preferir* „dát přednost/raději“, *pretender* „zamýšlet, hodlat“, *querer* „chtít“, atd.,
- slovesa kauzativní (*verbos mandativos / causativos*) jako jsou *mandar/ deixar fazer* „nechat udělat“, *fazer com* „zapřičinit, způsobit“, *ordenar* „nařít“, atd.;
- výrazy intenční: *tencionar* „zamýšlet, hodlat“, *esforçar-se por* „snažit se o“, *tentar* „snažit se“, atd.;

▫ **objektivní vůli**

- výrazy nutnostní: *é necessário*, *é preciso*, *é urgente*, *é indispensável*, *precisar*, *necessitar* (i některá *slovesa dicendi* mají význam nutnostní (viz výše).

❖ **Výrazy s modálním významem hodnotícím**³¹ (port. *verbos/expressões avaliativos/as*) vyžadují většinou konjunktivní tvar diktálního slovesa, jehož děj může být nejen imaginární, nýbrž i reálný, probíhající ve skutečnosti. Odtud také jeho název *verbos facti-*

26 Tamtéž.

27 V portugalštině evropské se používá pojmu “conjuntivo”, v portugalštině brazilské pak “subjuntivo”.

28 Zavadil, Čermák (2010:261).

29 Terminologie podle Ch. Ballyho (1942, 1944).

30 Zavadil, Čermák (2010:263).

31 Zavadil, Čermák (2010:264).

vos. K těmto slovesům patří: *alegrar* „potěšit“, *arrepender-se (de)* „litovat (čeho)“, *é bom que* „je dobré, že“, *é melhor que* „je (bylo by) lepší, aby“, *estar contente com/por* „být spokojen s/že“, *estar desesepado* „být zoufalý“, *lamentar* „litovat“, *ter medo* „mít strach“, *recear* „obávat se“, *aborrecer* „nudit, otravovat“, *comover* „dojmout“, *desagradar* „nepotěšit“, *desculpar* „omluvit se“, *desgostar* „nelíbit se“, *desinteressar* „nezajímat“, *detestar* „odmítat“, *emocionar* „dojmout“, *entristecer* „rozesmutnět“, *evitar* „vyvarovat se“, *gostar* „líbit se“, *impressionar* „dojmout“, *incomodar* „obtěžovat“, *interessar* „zajímat“, *maçar* „otravovat“, *ofender* „urazit“, *perdoar* „odpustit“, *perturbar* „otravovat“, *preocupar* „mít starosti“, *reprovar* „kárat“, *supreender* „překvapit“ atd.

3.3.2.3. Imperativ

Imperativ neboli rozkazovací způsob je způsob, kterým mluvčí vyjadřuje, že si přeje realizaci či nerealizaci děje. Ať už v jeho základní podobě, či spolu s modifikujícími částicemi, intonací v mluveném projevu a interpunkcí v projevu psaném, lze u imperativu diferencovat jemné odstíny výzvy. Ta může být kategorická/nekategorická, naléhavá/nenaléhavá, silná/slabá, zainteresovaná/nezainteresovaná, zavazující/nezavazující³². V každé komunikační situaci jde pokaždé o jinou komunikační funkci v závislosti na vztazích mezi mluvčím a recipientem na jedné straně a mluvčím a obsahem sdělení na straně druhé. Podle toho pak funkčně rozlišujeme rozkaz, příkaz, povel, varování, prosbu, radu, návrh, instrukce, návod, doporučení, nabídku, pozvání, vybidnutí, přání či reklamu.

Imperativ není sémanticky omezen jen na příkaz (event. zákaz v záporu), ale je též součástí modality dispoziční. Imperativ je zastoupen v různých rejstřících jazyka a různých stylech různou měrou. V zásadě panuje shoda mezi gramatikami, že největší výskyt imperativu najdeme v běžném rozhovoru, a to mnohem častěji než v jazyce psaném. Vyplývá to především z interaktivní povahy komunikační situace rozhovoru – její účastníci navíc používají i jiné, neverbální prostředky komunikace³³.

V zásadě se rozkazovací způsob dělí na kladný (imperativo afirmativo) a záporný (imperativo negativo).

Kladný rozkazovací způsob má dva vlastní tvary pro osobu jednotného a množného čísla (tu/vós). Pro ostatní osoby (nós, você, vocês) se používají tvary konjunktivní.

osoba/číslo	sg.	pl.
1	-	ANDEMOS! Konjunktivní tvar.
2	ANDA! Imperativní tvar.	ANDAI! Imperativní tvar.
3	ANDE! Konjunktivní tvar.	ANDEM! Konjunktivní tvar.

³² Grepl (1995: 598).

³³ Huddleston (2002: 221).

Záporný rozkazovací způsob nemá vlastní tvary, proto používá konjunktivních tvarů, a to u všech slov.

osoba/číslo	sg.	pl.
1	-	NÃO ANDEMOS! Konjunktivní tvar.
2	NÃO ANDES! Konjunktivní tvar.	NÃO ANDEIS! Konjunktivní tvar.
3	NÃO ANDES! Konjunktivní tvar.	NÃO ANDEM! Konjunktivní tvar.

3.4. ČAS

Ve slovesné gramatické kategorii času (tempus), (portugalsky *tempo*) existují časy reálné, ontologické, a časy morfologické. Mezi nimi nemusí být vždy shoda, to znamená, že morfologické časy ne vždy vyjadřují čas reálný: například čas budoucí nemusí vždy vyjadřovat budoucnost, přítomnost se nemusí vždy vyjadřovat morfologickým časem přítomným, atd.

Reálné časy vychází z ontologického poznání vyplývajícího z časové osy, která je rozdělena bodem přítomnosti na minulost a budoucnost. Počet morfologických časů je pak u každého jazyka různý. Některé jazyky morfologický čas vůbec nemají³⁴, jiné jazyky mají jen některé z nich.

Často chybí v jazycích například morfologické futurum³⁵ a morfologický kondicionál. Jde totiž o časy s ireálnou, neskutečnou povahou, která je podmíněná a nebývá vnitřně členěná. Tam, kde tyto morfologické formy časů chybí, bývá futurum vyjadřováno prostou kombinací slovesa s adverbium času anebo zastupováno formami přítomny.³⁶

Přítomný čas vyjadřující aktuálnost či aktuální platnost je vyjádřen tvarem slovesa v přítomny (prézens = přítomný čas) a také nebývá dále členěný.

Minulý čas je naopak časem, který je poměrně bohatě vnitřně členěn, což vyplývá také z jeho povahy.³⁷ Minulost je totiž nejlépe poznatelná a tím pádem i složitější. Bývá morfologicky vyjádřena několika slovesnými časy: préteritum³⁸, plusquamperfektum³⁹, imperfektum⁴⁰, perfektum⁴¹, aorist⁴², atd.

Z hlediska logického tedy můžeme časy rozdělit na verifikovatelné (časy minulé a přítomny) a neverifikovatelné, kterým je čas budoucí. Existuje také bezpříznakový čas, kde je tato složka neutralizována. Jde o tzv. gnomický prezent, který vyjadřuje obecně platné pravdy a nadčasové děje a vztahy, např: *Os médicos conhecem bem a anatomia do homem.* „Lékaři dobře znají anatomické složení těla.“

V portugalské lingvistice je gramatický čas vnímán jako lineární uspořádání děje směrem od minulosti k budoucnosti. Tím, že existují tři hlavní samostatné časy (minulý, přítomný a budoucí), je možné hovořit o předčasnosti, simultánnosti a následnosti děje

34 Například v laoštině nebo v čínštině.

35 Například ve finštině.

36 Tamtéž.

37 Čermák (2004:111).

38 Minulý čas.

39 Předminulý čas.

40 Nedokonavý čas minulý.

41 Minulý čas dokonavý.

42 Aorist označuje u některých jazyků jednoduchý minulý čas, který nevyjadřuje žádné zvláštní vidové charakteristiky. Tím se liší od jiných časů minulých, jako je imperfektum, perfektum či plusquamperfektum. Do dnešní doby se aorist zachoval v bulharštině.

vzhledem k bodu výpovědi. V souvětí jsou pak rozlišovány časy samostatné, které se nachází ve větě hlavní, a časy relativní, které se vyskytují ve větách vedlejších a jejich platnost je určována v závislosti na času věty řídící. Pokud je ve větě minulý čas, pak věty relativní vykazují zvláštní posloupnost: tzv. souslednost časovou (*consecutio temporum*) a to v obou dvou slovesných způsobech.

Časová lokalizace předpokládá tedy existenci tří základních bodů na časové ose:

1. bod výpovědi (podle B. Zavadila také „výpovědní událost“), který je shodný s okamžikem výpovědi a určuje osu tzv. aktuální temporální roviny hlavních gramatických časů⁴³ (*A Maria vive no Porto*. „Marie žije v Portu.“);
2. bod události, který je shodný s časem události a předchází nebo následuje po bodu výpovědi (*O Pedro saiu*. „Petr odešel.“);
3. bod referenční, který slouží jako čas, prostřednictvím něhož je událost situována a který implikuje vzájemné časové souvislosti (*O Pedro já tinha saído quando a Maria telefonou*. „Petr již nebyl doma, když Marie zatelefonovala.“).

Tyto základní časové významy pak vytvářejí primární temporální perspektivu, v jejímž rámci rozlišujeme tři vztahy: vztah současnosti (paralelní perspektiva), vztah následnosti (prospektivní perspektiva) a vztah předčasnosti (retrospektivní perspektiva).⁴⁴

O všech časech a způsobech bude podrobně pojednáno ve 4.–8. kapitole.

43 Zavadil, Čermák (2010:272).

44 Tamtéž.

3.5. ROD

Kategorie slovesného rodu/ genus verbi (tzv. diateze) je typ vztahu mezi sémantickými participanty věty a syntaktickými funkcemi, zvl. mezi subjektem (podmětem) a objektem (předmětem). Rozlišujeme v něm činitele/konatele děje, zvaného „agens“, od trpného objektu, cíle manipulovaného dějem, zvaného „patiens“ (trpítel děje).

Genus verbi je dvojího druhu. První typ se nazývá **diateze aktivní** a v ní má činitel funkci podmětu a trpítel funkci předmětu. Ve větě „*Petr píše dopis.*“ je Petr agens a dopis patiens. Druhým typem je **diateze pasivní**, kdy činitel má funkci agenta trpného rodu a patiens má funkci podmětu. Ve větě „*Dopis byl napsán Petrem.*“ je Petr agentem trpného rodu a dopis zůstává patiensem, přičemž však plní funkci podmětu.

Kromě toho existují také věty neosobní, tzv. **impersonální**, kde není vyjádřen agens (činitel). Příkladem této impersonální diateze mohou být věty, jako „*Staví se domy.*“, „*Na nádraží se krade.*“ nebo „*V Česku se pije hodně piva.*“. Absenci (popřípadě nevyjádření) agentu ve větě se říká také **deagentnost**.

Dalšími stupni diateze je například **reflexivita a reciprocita**. **Reflexivita** vyjadřuje zvratnost, tedy vlastnost některých zájmen a sloves vyjadřovat vztah agense i patiense k téže entitě (např.: česat se si, *obracet se*). **Reciprocitou** se pak rozumí sémanticko-syntaktický vztah vzájemnosti vyjadřovanými zájmeny (*cumprimentar-se* „*zdravit se*, *amar-se* „*mít se rád s někým*“) nebo v některých jazycích i slovesy (anglické *meet*).

Portugalskou diatezi lze vyjádřit analyticky nebo synteticky.

Analytickou diatezi v portugalštině vyjadřují **participiální konstrukce**, a to pomocí verba (sloveso *ser* nebo *estar*) s příčestím trpným. Syntetickou diatezi pak vyjadřuje reflexivní pasívum a to pomocí tzv. **mediální konstrukce**⁴⁵ se zvratným zájmenem „*se*“:

Participiální konstrukce obsahují pomocné sloveso **být** a příčestní trpné (participium) významového slovesa. Pomocné sloveso má dva ekvivalenty: *ser/estar*, u nichž je však nutno rozlišit funkci pomocného slovesa od funkce slovesa kopulativního:

<i>O rapaz é muito distraído.</i> „Chlapec je velmi roztržitý“	<i>ser</i> = sloveso <i>kopulativní</i>
<i>O rapaz está a ser distraído pelos seus companheiros.</i>	
„Chlapec je rozptylován svými spolužáky“.	<i>ser</i> = sloveso <i>pomocné</i>

Pomocné sloveso „*ser*“ vytváří ve spojení s participiem významového slovesa děje stabilní, které nejsou úplné celistvé a nemají jasný koncový bod. Nazývají se také **děje atelické**. Celkový nedokonavý význam této konstrukce „vyplývá z časových a modálních významů pomocného slovesa *ser*, které vyjadřují dlouhodoběji pojaté stavy a děje.“⁴⁶ Větě: *Os livros de Milton Hatoum são traduzidos para diversas línguas.* by pak odpovídal překlad: „Knihy Milтона Hatouma **jsou překládány** do různých jazyků.“

⁴⁵ Teminologie podle Zavadil, Čermák (2010: 332-334).

⁴⁶ Zavadil, Čermák (2010: 332).

Pomocné sloveso „*estar*“ vyjadřuje **děje telické**. tzn. děje úplné, celistvé a s jasným koncovým bodem. Věte: *Os livros de Milton Hatoum estão traduzidos para diversas línguas.* by pak odpovídal překlad: „Knihy Milтона Hatouma **jsou přeloženy** do různých jazyků.“

Je nutné ale přihlídnout k tomu, že rezultativní perifráze *estar+participium* vyjadřuje stav, který je výsledkem předcházejícího děje a jejich časový význam je zpravidla posunut o jednu časovou vrstvu směrem k budoucnosti ve srovnání s časem perifráze „*ser + participium*“, která vyjadřuje pojetí dějové.⁴⁷ V minulém čase se proto vidový charakter (rezultativnost x dějovost) do participiální konstrukce nemusí vždy promítnout.

Pomocné sloveso SER.

A casa foi construída.

„Dům byl postaven.“

O livro foi editado.

„Kniha byla vydána.“

A comida foi preparada.

„Jídlo bylo připraveno.“

Pomocné sloveso ESTAR.

A casa está construída.

„Dům je postaven.“

O livro está editado.

„Kniha je vytištěna.“

A comida está preparada.

„Jídlo je nachystáno.“

Vidový rozdíl obou participiálních konstrukcí se v minulém čase vyjádří opozicí imperfektního a perfektního času slovesa *ser*:

As casas foram construídas em madeira.

„Domy byly postaveny ze dřeva.“ (rezultativnost v minulosti)

As casas eram construídas em madeira.

„Domy byly stavěny ze dřeva.“ (gnomický minulý čas)

As casas já estão construídas.

„Domy jsou již postaveny.“ (rezultativnost v přítomnosti)

Vzhledem k tomu, že rezultativní konstrukce *estar+ participium* je konstrukcí telickou, její výskyt ve funkci rezultativního trpného rodu není zcela přijatelný ve tvaru imperfekta. Imperfektum totiž je časem nedokonavým v minulosti. Pokud se tato rezultativní konstrukce vyskytne v imperfektu, pak v kontextu časové závislosti, jak uvidíme v kapitole (5.2.2. Sémantický rozbor imperfekta).

A nakonec existují **konstrukce mediální**, nebo **mediopasivní**, které „mají reflexivní tvar, ale neodpovídá jim reflexivní obsah. Mediální konstrukce vyjadřují pasivní formou aktivně pojatý proces nebo stav spontánně vzniklý v subjektu“⁴⁸: *A porta fechou-se.* „Dvěře se zavřely.“; *A janela abriu-se.* „Okno se otevřelo.“; *O comboio atrasou-se.* „Vlak měl zpoždění.“; *O computador avariou-se.* „Počítač se pokazil“.

47 Zavadil, Čermák (2010:332).

48 Zavadil, Čermák (2010:334).

3.6. VID

Vid v obecném slova smyslu existuje v těch jazycích, kde lze sloveso tzv. *perfektivizovat* (převádět do vidu dokonavého), *imperfektivizovat* (převádět do vidu nedokonavého) nebo vytvářet tzv. *iterativitu* (opakování děje). Tak tomu bylo v starosemistských jazycích a také v raném vývojovém stadiu indoevropských jazyků. V pozdějším vývoji indoevropských jazyků však vid ustupuje do pozadí a z původních vidových tvarů a velice často staly časové slovesné (temporální) tvary.

„Ve slovanských jazycích vid hraje důležitou úlohu, většinu sloves lze převádět z jedné třídy do druhé přidáním prefixů (viděl, uviděl), nebo sufixu (kopat x kopnout, nést x nosit x nosívat). Germánským jazykům kategorie vidu úplně chybí. V románských jazycích splynul vid s časem v jedinou gramatickou kategorii, „kdy křížením s kategorií vidu a uplatněním rysu minulost/přítomnost a předčasnost/rezultativnost vznikly složité systémy slovesných časů, typické zejména pro řečtinu a latinu.“⁴⁹

Přestože existuje řada názorů na to, jak definovat vid, my budeme vycházet z pojetí Zavadila a Čermáka, kteří v tomto ohledu rozlišují vid v pravém slova smyslu (z hlediska perfektivnosti a konkluzivnosti) a vid z hlediska povahy slovesného děje (tedy z hlediska fázovosti a kvantitivnosti děje).

Výrazové slovtvorné prostředky vidu se v portugalštině vyjadřují tzv. „*kumulativně*“. „Amalgamují se časové a modální významy v jednotlivých *modotemporálních* paradigmatech, přičemž *modotemporální* významy jsou aspektově příznakové (jednoznačně perfektivní nebo neperfektivní), jiné jsou aspektově bezpříznakové (mohou být chápány jak perfektivně, tak imperfektivně).“⁵⁰ Temporální přítomný čas například vždy implikuje aspektový gramém imperfektivní. Jde o „proces předkládaný jako současný s okamžikem výpovědní události.“⁵¹ Probíhá tedy kurzivně a to i v případě transpozice přítomného významu do minulosti. *Estou em casa*. „Jsem doma.“; *Estava em casa quando chegaste*. „Byl jsem doma, když jsi přišel.“, atd.

K dokonavým časům patří v portugalštině čas minulý jednoduchý, předminulý jednoduchý, předminulý složený a budoucí složený. K nedokonavým časům pak patří čas minulý složený, přítomný a imperfektivní. Jako aspektově indiferentní pak mohou být chápány jednoduchý budoucí čas a kondicionál. Vid se také odvíjí od způsobu. Například složený čas minulý je v indikativu imperfektivní, zatímco v konjunktivním tvaru se perfektivizuje.

V portugalštině se uplatňuje při popisu slovesného vidu princip tzv. *vidové typologie*. Vid v portugalštině poskytuje informace nejen o konkluzivní či nekonkluzivní povaze, ale také o dynamičnosti, statičnosti, homogenosti a době trvání děje. Zatímco čas je

49 Erhart (2001:93).

50 Zavadil, Čermák (2010:312).

51 Tamtéž.

pojat jako lineární uspořádání atomických (momentálních) a neatomických (intervalových) jednotek, které mohou za sebou následovat nebo se časově překrývat, pak vid umožňuje subatomický⁵² náhled na vnitřní strukturu dané situace.

3.6.1. Typologie slovesného vidu

Distribuce perfektivnosti a imperfektivnosti je v portugalštině jiná než v češtině. Pro portugalštinu je typické odlišení vidu v pravém slova smyslu od tzv. perifrastických opisů, čili kategorie povahy slovesného děje (viz kapitola 3.6.2. a 3.6.3.).

V portugalštině je asi nejdůležitější dělení vidu na **události** (port. *eventos*) a **body** (port. *pontos*), **procesy** (port. *processos*) a **stavy** (port. *estados*).

Události (port. *eventos*) mají telickou povahu, to znamená, že spějí ke konci a mají výsledný bod. **Telické** události jsou v portugalštině dvojího druhu: **kulminované procesy** (port. *processos culminados*) a **kulminace** (port. *culminações*). Jde o heterogenní události, což znamená, že v každém okamžiku predikace nedochází ke stejnému výslednému jevu. Kulminovaný proces v sobě zahrnuje delší trvání a výsledný stav, zatímco kulminace implikují velmi krátké dovršení děje. Ve větě:

A Maria escreveu o relatório. „Marie napsala zprávu.“ (kulminovaný proces)

je výsledkem kulminovaného procesu *psát zprávu* to, že je *zpráva napsána*. Kulminovaný proces tedy není homogenní, tzn. v každém okamžiku, kdy Marie psala zprávu, nebyla zpráva napsána.

Ve větě druhé:

A Maria ganhou a corrida. „Marie vyhrála běžecké závody.“ (kulminace)

predikace zahrnuje výsledný stav, kterým je výhra závodu. Doba trvání výsledného stavu je velmi krátká, ve srovnání s kulminovaným procesem, který předpokládá delší časový interval. Kulminace je však v tomto případě heterogenní, protože v každém okamžiku, kdy Marie běžela, nebyl závod vyhrán.

Procesy (port. *processos*) jsou atelické povahy, nejsou tedy konkluzivní. Stejně jako události jsou ale dynamické. Spolu se stavy mají společnou vlastnost, a to že neimplikují výsledný stav a že jsou homogenní. To znamená, že v každém okamžiku predikace se uskutečňuje stejná činnost - v každém bodě procesu probíhal ten stejný proces.

A Maria trabalhou. „Marie pracovala.“ (proces)

Stavy (port. *estados*) jsou také atelické, homogenní povahy a neimplikují rezultativ-

⁵² Pojem *subatomický* je zde použitý v obecném významu náhledu na vnitřní strukturu jazykových jevů.

nost. Tím mají blízko k procesům. Rozdíl mezi procesy a stavy spočívá v tom, že procesy jsou dynamické, zatímco stavy dynamické nejsou. Stavy se mohou dělit na fázové (*estado faseável*) a nefázové (*estado não faseável*). Fázové stavy nemusí být ucelené, tzn., že mohou být přerušeny a mohou se proto vyskytovat také v progresivních konstrukcích (*estar+a+infinitiv*). Typ nefázový (*estado não faseável*) se však vzhledem ke své stabilní povaze v progresivní konstrukci vyskytovat nemůže:

É simpático.	x	<i>Está a ser simpático.</i>
„Je sympatický.“	x	„Je moc hodný.“
(fázová trvalá vlastnost)	x	(progresivní vazba – právě v tuto chvíli)
É um rapaz alto.	x	* <i>Está a ser alto.</i>
(nefázová trvalá vlastnost)	x	* (progresivní vazba není možná)

Existují také tzv. **body** (pontos), u nichž se nerozlišuje telická či atelická povaha. Body jsou časově dále nedělitelné a tímto krátkým časovým rozmezím mají blízko ke kulminaci. Liší se však od ní v tom, že neimplikují výsledný stav:

<i>A Maria ganhou a corrida. (kulminace)</i>	→	výsledný stav: <i>A corrida está ganha.</i>
„Marie vyhrála běžecké závody“	→	„Závody jsou vyhrány.“
<i>A Maria espirrou. (bod)</i>	→	*výsledný stav: * <i>A Maria está espirrada.</i>
„Marie si kýchlá.“	→	„*Marie je vyhrána.“

Přehled vidových typů a jejich vlastností:

	rys:	dynamický	telický	delší doba trvání	má výsledný stav	homogenní
UDÁLOSTI	proces	+	-	+	-	+
	kulminovaný proces	+	+	+	+	-
	kulminace	+	+	-	+	-
	bod	+	-/+?	-	-	-
STAVY	stav	-	-	+	-	+

Slovesný vid je v portugalštině ovlivněn také lexikální povahou slovesa. Podle lexikálně-vidového typu bychom slovesa mohli rozdělit do následujících skupin:

❖ Slovesa statická vyjadřující stavy:

- slovesa vyjadřující existenci: *haver/ existir/ ser* „být, existovat“;
- lokativní statická slovesa: *morar/ residir* „bydlet“;
- posesivní slovesa: *ter* „mít“, *pertencer* „patřit“;
- epistemická slovesa: *saber* „vědět“;

- sloveso smyslového vnímání: *ver* „vidět“;
- psychologická nekauzativní slovesa: *gostar* „líbit se, mít rád“.
- ❖ Slovesa procesuální vyjadřující **procesy**:
 - metereologická slovesa: *chover* „pršet“, *nevar* „sněžit“;
 - inergativní slovesa: *chorar* „plakat“, *dançar* „tancovat“;
 - pohybová slovesa: *correr* „běhat“, *nadar* „plakat“;
 - tranzitivní slovesa, s nímž se v předmětné funkci pojí podstatné jméno hromadné nebo látkové: *comer doces* „jíst sladkosti“, *pintar quadros* „malovat obrázky/obrazy“, *beber água* „pít vodu“.
- ❖ Slovesa vyjadřující **kulminovaný proces**:
 - slovesa kauzativní⁵³ a agentivní⁵⁴, a to zejména v jednom z minulých časů dokonavých, kde předmět nebo jiný syntaktický člen vyjadřuje výsledný stav: *destruir as colheitas* „zničit úrodu“, *dar o quadro ao filho* „dát obrázek synovi“, *comprar o quadro* „koupit obraz“, *arrumar o livro* „uklidit knihu“, *escrever um romance* „napsat román“, atd.
- ❖ Slovesa vyjadřující **kulminaci** jsou slovesa jednočlenná (mající pouze podmět), která vyjadřují pohyb, výskyt, zánik, změnu stavu, kauzativní slovesa v mediálním syntetickém trpném rodě a podobně: *chegar tarde* „přijít pozdě“ (výsledek: *estar atrasado* „přijít pozdě/mít zpoždění“), *murchar* „uvadnout, zvadnout“ (výsledek: *estar murcho* „být zvadlý“); *falecer* „umřít“ (výsledek: *estar morto* „být mrtvý“); *rejuvenescer* „omládnout“ (výsledek: *estar mais jovem* „vypadat mladší“); *partir-se* „rozbít se“ (výsledek: *estar partido* „být rozbitý“) atd.;
- ❖ Slovesa vyjadřující **body** jsou pak slovesa jako *espirrar* „kýchnout“, *suspirar* „vzdechnout“, apod.

3.6.2. Vidový rozdíl mezi *ser/estar* a jejich vidové hodnoty

Základní rozdíl mezi slovesem *ser* a *estar* spočívá v ontologii vyjadřující dvě základní vlastnosti: časovou ohraničenost (teličnost) a neohraničenost (ateličnost), jak již bylo zmíněno v kapitole 3.5.

Pro srovnání uvedme příklady:⁵⁵

<i>O João é português.</i>	„Jan je Portugalec.“	* <i>O João está português.</i>
<i>Esse erro é frequente.</i>	„Ta chyba je častá.“	* <i>Esse erro está frequente.</i>
<i>A Joana está adoentada.</i>	„Jana je nemocná.“	* <i>A Joana é adoentada.</i>

53 Kauzativní slovesa jsou přechodná slovesa znamenající „(z)působit, aby se dál děj základního slovesa“, př. působit, aby voda vřela – *vařit*; způsobit, aby panenka seděla – *posadit* aj.

54 Agentivní slovesa (tj. ta, jejichž subjekt je prototypickým činitelem): dát, uklidit, zazpívat, atd.

55 Všechny uvedené příklady sloves jsou z Gramática da Língua Portuguesa (1993:98).

Essa flor está murcha. „Ta květina je zvadlá.“ **Essa flor é murcha.*

Sloveso *ser* je slovesem atelické povahy. V prvních dvou větách je spojeno s adjektivy, které vyjadřují trvalé, konstantní vlastnosti, které mohou být fázové i nefázové (viz předchozí kapitola 3.6.1.), jako je rasa, národnost, fyzická a fyziologická dlouhodobější vlastnost. Definiční vlastnosti, jako jsou například adjektiva *ingénua*, *bondoso*, *cruel*, *negro*, *alto*, označují trvalou vlastnost. Trvalé vlastnosti jsou vrozené a souvisí s vnitřní charakteristikou. Nelze je tedy časově ohraničit žádným časovým určením:

O João é português há cinco dias.* /Esse erro é humano há cem anos.*

Sloveso *estar* vzhledem ke své telické povaze je kompatibilní pouze s adjektivy, která vyjadřují dočasné a přechodné vlastnosti telické povahy. Například adjektivum *morto* neoznačuje trvalý stav, ale změnu stavu či přechod (živý → mrtvý). Má tedy rezultativní povahu a je kompatibilní s adjektivy vyjadřujícími vlastnosti přechodné a psychologické stavy časově ohraničené např. adverbii *às vezes* „občas“, *hoje* „dnes“, *ontem* „včera“, atd.

Někdy lze použít oba dva predikátory, přičemž se mění význam časové ohraničenosti. Následující věty **A** s výrazem *alto* a *professor* vyjadřují vlastnosti a povolání trvalého charakteru a vyžadují použití slovesa *ser*. Ve větách **B** jde o časově časově ohraničené vlastnosti či jevy, a proto vyžadují sloveso *estar*.

A (sloveso ser)	B (sloveso estar)
<i>O João é gordo.</i>	<i>O João está gordo.</i>
„Jan je tlustý.“	„Jan je (nějak) tlustý.“ ⁵⁶
<i>O Luís é professor em Beja.</i>	<i>O Luís está professor em Beja.</i>
„Luís pracuje jako učitel ve města Beja.“	„Luís nyní pracuje jako učitel v Beji.“
<i>A Maria é bonita.</i>	<i>A Maria está bonita hoje.</i>
„Marie je pěkná dívka.“	„Marii to dnes sluší.“
<i>Ele é feliz.</i>	<i>Ele está feliz por receber a prenda.</i>
„On je šťastný.“	Je šťastný, protože dostal dárek.“

Konstrukce se slovesem *ser* vyjadřující permanentní stav či gnomické děje jsou nekompatibilní s perifrastickým opisem progresivním označující průběhovou děje v přítomnosti: *estar+a+infinitiv*:

<i>Existem fantasmas.</i>	„Duchové existují.“	* <i>Estão a existir fantasmas.</i>
<i>Chega ao aeroporto.</i>	„Přijíždí na letiště.“	<i>Está a chegar ao aeroporto.</i>
<i>O João é muito alto.</i>	„Jan je velmi vysoký.“	* <i>O João está a ser muito alto.</i>
<i>O Pedro é simpático.</i>	„Petr je sympatický.“	<i>O Pedro está a ser simpático comigo.</i>

3.6.3. Vid – perifrastické konstrukce

V romanistické gramatické tradici se často setkáváme s tím, že se nedostatečně rozlišuje povaha slovesného děje od slovesném vidu. Zatímco však se pod pojem aspektu zahrnuje obdoba slovanského vidu z hlediska perfektivního či imperfektivního pojetí děje (tzv. konkluzivnosti), pak u povahy slovesného děje, která bývá zahrnována pod pojem *Aktionsart*, jsou zahrnovány jeho fázové a kvantitativní významy. Zatímco vid z hlediska konkluzivnosti je v portugalské vyjadřován modotemporálně, pak fázové a kvantitativní významy jsou vyjádřeny perifrastickými konstrukcemi.

Srovnáme následující dvě konstrukce:

<i>Falei com o Pedro.</i>	„Promluvil jsem si s Pedrem.“
<i>Comecei a falar com o Pedro.</i>	„Začal jsem mluvit s Pedrem.“
<i>Costumo ler cada dia.</i>	„Obvykle každý den čtu.“

Zatímco v první konstrukci je vyjádřen prostřednictvím minulého času vid dokonavý – ukončený proces, a to za pomoci perfektivního minulého času, pak ve větě druhé je implikována sémantická složka fázová, konkrétně pak počátek děje. Ve třetí konstrukci je pak obsažena kvantitativní složka repetitivnosti či habituálnosti děje.

Pokud jde o strukturu povahy slovesného děje, obvykle se zde rozlišují významy fázové a významy kvantitativní.

Významy fázové postihují tři základní fáze: *ingresivnost* (tzn. počáteční fáze), *durativnost* (tzn. průběhová fáze) a *terminativnost* (tj. koncová fáze). Ingresivní a terminativní fáze mají pontuální povahu, proto vyjadřují pontuální vid (body). Durativnost má povahu kurzivní. Může se tedy týkat procesů i událostí atelických.

Významy kvantitativní pak označují kvantitativní povahu děje – tedy to, je-li děj habituální, repetitivní nebo gnomický.

Velkým přínosem pro typologii perifrastických vazeb fázových je dizertační práce J. Jindrové „Fázové perifráze v portugalské“ (2012), kde je velmi podrobně znázorněna fázovost jednotlivých premorfologických útvarů označujících ingresivnost, durativnost a terminativnost děje. Autorka se zevrubně věnuje analýze jednotlivých konstrukcí z hlediska vidu v slovanském slova smyslu, z hlediska výskytu a frekvence těchto konstrukcí v jednotlivých časech. Výsledky její dizertační práce si zčásti dovoluujeme použít v následující kapitole, kde budou fázové perifrastické vazby rozděleny na ingresivní, durativní a terminativní.

56 Volný překlad.

3.6.4. Fázové významy povahoslovesného děje

3.6.4.1. Fázové vazby s ingresivním významem

J. Jindrová rozdělila vazby s významem ingresivnosti na imminentní, dispozitivní, iniciální, inceptivní.⁵⁷

Význam **imminentní ingresivnosti** postihuje vlastní proces v okamžiku, který počáteční fázi bezprostředně předchází.⁵⁸ Do této skupiny patří perifrastické vazby: *estar para + infinitiv*, *estar prestes a + infinitiv*, *andar para + inf*, *estar a ponto de + infinitiv*.⁵⁹

<i>Estou prestes a sair de casa.</i>	„Za chvíli odejdu z domu.“
<i>Estava a ponto de marcar um golo.</i>	„Už jsem málem dal gól...“
<i>Eu andei para morrer.</i>	„Měla jsem smrt na jazyku...“
<i>Estamos para ir embora.</i>	„Už se chystáme odejít.“ ⁶⁰

Význam **dispozitivní ingresivnosti** je chápán „jako bezprostředně zamýšlený proces, k jehož realizaci je agens bezprostředně odhodlán“.⁶¹ „Na rozdíl od předchozí kategorie se zde předpokládá agens s vlastní vůlí (omezuje se tedy na subjekty životné)“⁶². Typickými vazbami vyjadřujícími tento význam jsou: *ir+infinitiv* nebo *ir+a+infinitiv*.⁶³

<i>O que é que eu ia a dizer...?</i>	„Co jsem to chtěl říct...?“
--------------------------------------	-----------------------------

Vazby s významem **iniciální ingresivnosti** jsou v portugalštině nejhojnější. Je pro ně charakteristické „přesné označení skutečného začátku daného procesu“⁶⁴. K těm nejčastějším patří *começar a + infinitiv*, *passar+a+infinitiv*, *pôr-se a + infinitiv*, *meter-se a + infinitiv*, *deitar a + infinitiv*, *desatar a + infinitiv*, atd.

<i>Começa a chover.</i>	„Začíná pršet.“
<i>Passou a assumir a função de presidente.</i>	„Nastoupil do funkce prezidenta.“
<i>A Ana desatou a espirrar. ...</i>	„Anna začala kýchat...“
<i>Pus-me a tocar o piano.</i>	„Začal jsem hrát na piano.“
<i>O rapaz meteu-se a estudar.</i>	„Ten kluk se pustil do studia.“

57 Jindrová (2012:33).

58 Tamtéž.

59 Jindrová (2012:36–45).

60 Tamtéž.

61 Jindrová (2012: 45) *apud* Zavadil, Čermák (2010:317).

62 Tamtéž.

63 Podle výsledků dizertační práce J. Jindrové (2012) je předložka „a“ v této vazbě fakultativní.

64 Jindrová (2012: 47).

Vazby s významem inceptivní ingresivnosti „charakterizují děj jako počáteční v řadě jiných dějů, tj. předcházející jiným dějům“⁶⁵ K těmto vazbám patří konstrukce *começar por+infinitiv* a *principiar por+infinitiv*, kde infinitiv může být nahrazen také gerundiem. Ve vazbě s gerundiem se mohou vyskytovat i jiná pomocná slovesa (například *iniciar*).

Começámos por repetir a matéria da aula passada
„Nejdříve jsem zopakovali látku z minulé hodiny.“

Sampras iniciou servindo um ás...
„Sampras na začátku hry vynesl eso... „

3.6.4.2. Perifrastické vazby s významem durativním

Perifrastické vazby s významem durativním mohou být vyjádřeny v portugalštině vazbou *estar+a+infinitiv* (vyjadřuje progresivní význam právě probíhajícího děje), dále vazbami *estar+gerundium*, *ir + gerundium* (s retrospektivním významem, který zahrnuje také nějakou dobu před bodem přítomným), konstrukcemi *continuar a + infinitiv*, *continuar + gerundium* (v brazilské portugalštině), *seguir a + infinitiv*, *seguir + gerundium*, *proseguir + gerundium*, *ficar a + infinitiv* a *ficar + gerundium* (v brazilské portugalštině), (vyjadřují kontinuitivní význam), *andar a + infinitiv*, *andar + gerundium* (v brazilské portugalštině), *viver a + infinitiv* a *viver + gerundium* (v brazilské portugalštině), (vyjadřují význam durativní distributivní - který není sledován v celém jeho průběhu, ale pouze v daných dílčích intervalech.).

<i>Estamos a estudar.</i>	„Právě studujeme.“
<i>Vamos falando de tudo.</i>	„Postupně si ovšem povídáme.“
<i>Continuamos a trabalhar.</i>	„Pokračujeme v práci.“
<i>A Ana anda a queixar-se.</i>	„Anna si stále stěžuje.“

3.6.4.3. Perifrastické vazby s významem terminativním

Poslední skupinou perifrastických konstrukcí s významem fázovosti tvoří vazby vyjadřující závěrečnou fázi slovesného děje. V současné evropské portugalštině existuje celá řada konstrukcí s významem terminativním. Typickými vazbami jsou *deixar de + infinitiv*, *parar de + infinitiv* a *acabar de+infinitiv* (egresivní terminativnost se slabým retrospektivním charakterem), popřípadě *terminar+por+infinitiv* nebo *acabar+por+infinitiv*.

<i>Deixei de fumar.</i>	„Přestal jsem kouřit.“
<i>Para de dizer asneiras.</i>	„Přestaň říkat hlouposti.“
<i>Acabei de falar com o João.</i>	„Právě jsem mluvil s Janem.“

⁶⁵ Jindrová (2012: 88) apud Zavadil, Čermák (2010:319).

3.6.5. Kvantitativní významy povahoslovesného děje

Významy kvantitativní pak zahrnují dva dílčí významy: repetitivní a habituální. V portugalštině repetitivní význam spočívá v opětovném, znovu vykonávaném ději, který je vyjádřen vazbou *voltar a + infinitiv*.

Não voltei a vê-lo.

„Víckrát jsem ho neviděl.“

Repetitivní kvantita má pak dva podvýznamy: iterativní (valor aspectual iterativo – opětovací násobenost), jako například u sloves *saltitar, dormirar, bebericar*; a frekventativní (valor aspectual frequentativo – opakovací násobenost), který je daný zejména cirkumstativem jako *muitas vezes, frequentemente*).

Fomos muitas vezes a Portugal.

„Často jsme jezdili Portugalska.“

Habituální význam pak spočívá v tom, že děj je charakterizován jako děj obvykle vykonávaný. V portugalštině, stejně jako v jiných jazycích, existuje rozdíl mezi habituálními a gnomickými ději. Zatímco habituální děje se vyjadřují vazbou *costumar + infinitiv, ser costume, ser habitual*, pak gnomická vidová hodnota spočívá v universální platnosti, kdy podmínkem bývá často vlastní jméno v generickém významu se slovesem v přítomném čase.

Costumo deitar-me tarde.

„Obvykle chodím pozdě spát.“

Os checos bebem muita cerveja.

„Češi pijí hodně piva.“

3.7. SLOVESA FINITNÍ A NEFINITNÍ

Z hlediska morfologického budeme slovesa dělit na slovesa časovaná (neboli finitní), slovesa nečasovaná (nefinitní). Zatímco slovesa finitní vyjadřují výše zmíněné slovesné kategorie, pak slovesa nefinitní tyto kategorie postrádají. K nominálním tvarům sloves, které jsou až na výjimky dialektologického použití amorfní, patří gerundium, participium a infinitiv.

3.7.1. Morfematická struktura portugalského verba finita

Z hlediska morfematické struktury může být portugalské sloveso rozloženo na dvě části: lexikální základ a gramatický formant.

Lexikální základ, **lexematém**, je „nositelům věcného významu slovesného tvaru“⁶⁶ a má dvě části: kořenový básový morfém (*salt* - „skákat“), k němuž může být připojen eventuálně i morf deriváční (*salt-it* „poskakovat“).

Gramatický formant, tzv. **gramatém**, je „nositelům gramatických významů a funkcí slovesného tvaru“⁶⁷. Gramatém může být jednoduchý (je tvořen jedním exponentem, např. *fal-o* „mluvím“) nebo lineráně složený (tvořený více exponenty, např. *fal-a-s* „mluvíš“).

Lexematém od gramatému je většinou zřetelně oddělen tzv. morfematickým švem, jako například u *fal-o*, *fal-a-s*, atd.⁶⁸

Pro portugalské finitní sloveso jsou příznačné dva způsoby vyjádření gramatických významů: lineární a kumulativní. „Při **lineárním vyjádření** se morfy kladou vedle sebe, přičemž každý exponent je monosémický“.⁶⁹ Znamená to, že se morfy kladou aglutinačně vedle sebe a každý z nich vyjadřuje jen jeden kategoriální, gramatický, význam. Ve slovese *pint-a-ndo* „malujete, malujíc“ exponent *-a* vyjadřuje význam 1. třídy a exponent *-ndo* pak vyjadřuje funkci gerundia. **Kumulativní vyjádření** je mnohem častější a znamená to, že jeden exponent představuje několik gramatických významů. Ve tvaru *fal-ei* exponent *-ei* vyjadřuje kumulativně⁷⁰ 4 gramatické významy: 1. indikativ; 2. minulý čas dokonavý 3. 1. osoba; 4. jednotné číslo.

Podle rozsahu se morfologické tvary dělí na tvary syntetické, které jsou zvané také simplexní, (jednoduché či jednoslovné) a tvary komplexní (víceslovné), které jsou analytické.

66 Tamtéž.

67 Tamtéž.

68 V případech, kde se *lexematém* a *gramatém* prolínají z důvodu fonetického vývoje, hovoříme o morfematickém uzlu (ver *-ve-er*), *apod.*

69 Zavadil, Čermák (2010:201).

70 Pro pojem kumulativně existuje také výraz *amalgovaně*.

Syntetické tvary mohou vykazovat několik typů struktur: amorfní (bez koncovky⁷¹-és „jsi“, *há* „je“, *vem* „přichází“, *sei* „vím“, *diz* „říká“), monomorfní (s jednou koncovkou: *fal-o* „mluvím“, *fal-ei* „mluvila jsem“); dimorfní (se dvěma koncovkami: *fal-a-s* „mluvíš“, *fal-a-ste* „mluvil/a jsi“), trimorfní (se třemi koncovkami: *fal-a-ria-s* „mluvila jsi“, *compr-á-va-mos* „kupovali jsme“).

Slovesné tvary se podle výrazových a významových kritérií zařazují do souborů zvaných flekční paradigmata. Souboru slovesných paradigmat se říká „paradigmatika slovesa“⁷². Slovesa, která ve své paradigmatické vykazují stejné morfematické vlastnosti, vytvářejí „paradigmatický typ“⁷³.

71 Koncovka je také zvána *desinenciální exponent* (Zavadil, Čermák: 2010: 201)

72 Zavadil, Čermák (2010:202).

73 Tamtéž.

3.8. SLOVESA PRAVIDELNÁ, NEPRAVIDELNÁ, DEFektivní A SLOVESA S NADBYTEČNÝMI TVARY

Z hlediska variant ve flekčním paradigmatu, k nimž může docházet v rámci jednotlivých slovesných konjugačních tříd, se slovesa dělí na slovesa pravidelná, nepravidelná, defektivní a slovesa s nadbytečnými tvary (abundantní).

Pravidelná slovesa se časují podle konjugačních paradigmat, přičemž nevykazují žádné pravopisné změny v kořeni nebo v příponě. V portugalštině existují tři konjugační paradigmata. Slovesa končící na koncovku **-ar** spadají pod paradigma **první** konjugační třídy, kde nám bude vzorem sloveso *andar* „chodit“. Slovesa končící na koncovku **-er** spadají pod paradigma **druhé** konjugační třídy, kde použijeme jako vzor sloveso *viver* „žít“. Slovesa končící na koncovku **-ir** spadají pod paradigma **třetí** konjugační třídy a zde budeme jako vzor používat sloveso *partir* „odejít“.

Do pravidelných sloves patří také slovesa s pravopisnými změnami, které se časují pravidelně podle flekčních paradigmat, ale vykazují z fonetických důvodů nějakou pravidelnou změnu.

Nepravidelná slovesa vykazují změnu buď v kořeni (*trazer* „přinést“ – *trago* „(při)nesu“ – *trouxe* „přinesl jsem“ – *traria* „přinesl by(bych)“) nebo v příponě (*querer* „chtít“ – *quis* „chtěl jsem“). Největší počet změn ve flekčním konjugačním systému vykazuje jednoduchý čas minulý. K nepravidelnostem ale dochází velice často také v první osobě přítomného času, nebo také v participijních tvarech. Z toho plyne, že ne všechny tvary nepravidelných sloves jsou nepravidelné. Podle toho, ve kterém tvaru k nepravidelnostem dochází, se dělí slovesa do jednotlivých skupin. Obecně lze hovořit o třech skupinách sloves:

1. Ke změnám dochází v přítomném čase indikativu, konjunktivu a imperativu.
2. Ke změnám dochází v minulém a předminulém čase jednoduchém indikativu, v imperfektu a futuru konjunktivu.
3. Ke změnám dochází v budoucích časech indikativu (včetně kondicionálu).

U nepravidelných sloves může docházet k alternaci samohláskové, souhláskové a k alternaci diftongizací.

Kromě těchto tří skupin sloves existují také následující nepravidelná slovesa: *ser* „být“, *estar* „být“, *saber* „vědět“, *dar* „dát“, *haver* „být, existovat“, *querer* „chtít“ a *ir* „jít“, jejichž časované tvary v minulém čase jednoduchém a v předminulém čase jsou většinou odlišné od tvaru kořenu.

V následujících kapitolách však nebude o nepravidelných slovesech pojednáno podle slovesných skupin. U podrobného rozboru každého času a způsobu bude o nepravidelnosti sloves pojednáno samostatně.

Defektní slovesa jsou slovesa, která nemají komplexní verbální flexi a postrádají některé tvary. Většinou je gramatiky dělí na osobní, neosobní a slovesa s jednou osobou:

Slovesa defektní s jednou osobou zahrnují slovesa onomatopeická (*zumbir* „bzučet“, *ladrar* „štěkat“, *rosnar* „příst (o kočce)“, *galopar* „cválat“, *trotar* „klusat“, *coaxar* „kvákat“), která se vyskytují pouze ve třetí osobě.

Slovesa defektní neosobní jsou slovesa meteorologická jako například *nevar* „sněžit“, *amanhecer* „svítat“, *alvorecer* „rozednit se, svítat“, *chover* „pršet“, *trovejar* „hřmít, hromovat“. Některá slovesa ve svých původních významech mohou být konjugačně komplexní, zatímco v přenesených významech či v ustálených spojeních mohou být defektivní: *haver* „být“ a *fazer* v časovém významu (*faz cinco anos* „před pěti lety“) mohou být používána pouze ve třetí osobě v nepřeneseném významu. Patří zde také objektivní nutnostní a volitivní slovesa, jako jsou *convém que* „je vhodné, aby“, *basta/chega que* „postačit, aby“ a dále neosobní výrazy jako: *tratar-se de* „jednat se o“, apod.

Slovesa defektivní osobní jsou slovesa, kterým, chybí jedna osoba, a to z důvodů eufonických. Většina těchto sloves náleží do třetí konjugační třídy. Patří sem:

- a. slovesa, která se používají pouze v těch tvarech, v nichž je zachována tematická samohláska *i*. Například u slovesa *colorir* „barvit“ se používají tvary: *colorimos*, *coloris*, *coloria*, *colorira*, *colorisse*, *coloriria*, nikoli však tvary: **colores*, **colore*, **coloro*, **colorem*, atd. Do této skupiny patří slovesa: *abolir* „zrušit“, *adir* „přidat, připojit“, *banir* „vyhnat, vypovědět, vymýtit“, *delinquir* „prohřešit se, provinit se“, *demolir* „zničit, zdemolovat“, *embair* „podvádět, klamat“, *extorquir* „vydírat“, *falir* „zbankrotovat“, *florir* „kvést“, *munir* „opatřit, vystrojit“, *remir* „vykoupit, osvobodit, spasit“, *renhir* „hádat se“, *retorquir* „odvětit“.
- b. sloveso *precaver-se* „vystríhat se čeho, chránit se před čím“, které se používá pouze v těch tvarech, kde je zachován přízvuk mimo kořen: *precavemo-nos*, *precavei-vos*, *precavi-me*, atd...
- c. sloveso *reaver* „získat zpět“ se používá pouze v těch tvarech, kde je zachováno *v* a kde je zachován přízvuk mimo kořen. Nepoužívají se tedy 1.2.3. os. sg a 3. os. pl.

Obecně se ale defektní slovesa většinou nahrazují slovesy nedefektivními, která mají obdobný význam. Tak například místo *abolir* se často používá *anular*, sloveso *acrescentar* se pak používá častěji místo *adir*, sloveso *ralhar* místo slovesa *renhir*, *recuperar* místo *reaver*, *abrir falência* místo *falir*, *acautelar-se* místo *precaver-se*, apod.

Absence některých tvarů může být chápána jako „důsledek snahy vyhnout se disonanci (např. ABOLIR – *eu ABOLO) nebo jako snaha vyhnout se nebezpečí splynutí daného tvaru s již existujícím tvarem slovesa používaného frekventovaněji (např. FALIR – *eu FALO – mohlo by dojít k záměně s 1.os.j.č. přítomného času prostého slovesa FALAR).“⁷⁴ Jindy zase neúplnost flexe některých sloves vychází ze samotné sémantiky

74 Svobodová, P. (2011:34-35) apud Bechara [1999] 2001: 226).

slovesa a z faktu, že v mimojazykové realitě jsou daná slovesa s jinými než třetími osobami významově neslučitelná.⁷⁵

Slovesa s nadbytečnými tvary („*verbos abundantes*“) jsou naopak ta slovesa, která v některém ze svých tvarů disponují dvěma a v některých případech i třemi variantami. Tyto varianty pak mohou, ale nemusí být ekvivalentní. Ekvivalentní varianty se objevují zejména u sloves, která disponují dvojím časováním, např. sloveso *construir* „stavět“, kde 2. a 3. os. j. č a 3.os.pl. má dvě varianty: *construis – constróis, ele construi – constrói, eles construem – constroem*. Nebo například *ouvir* a *emergir* „vynořit se“ mají tyto tvary v 1.os.: *emirjo/emirjo* nebo *oiço/ouço*.

Nadbytečnost slovesných tvarů se však vyskytuje především u sloves, která mají dva (a více) tvarů participií. Participijní varianty však nejsou ekvivalentní, protože každá z nich má jinou funkci a kontext použití. Participia tvořená přidáním pravidelné koncovky (např. *aceitar – aceitado*) se používají při tvoření složených slovesných časů, tj. v kombinaci s pomocným slovesem *ter*, zatímco participia tvořená nepravidelně (např. *aceitar – aceite/aceito/aceita*) se používají při tvoření trpného rodu, tj. v kombinaci s pomocnými slovesy *ser/estar*.⁷⁶

3.9. SLOVESA HLAVNÍ A POMOCNÁ

Slovesa se z hlediska syntaktického mohou také dělit na slovesa hlavní a pomocná. **Hlavní slovesa** (*verbos principais*) jsou ta, která určují význam slovesného spojení. Jsou tedy významově samostatná. **Pomocná slovesa** (*verbos auxiliares*) jsou slovesa, která se připojují k plnovýznamovým slovesům a tvoří slovesné složené časy (pomocné sloveso *ter* nebo *haver*), trpný rod (pomocná slovesa *ser, estar, andar, ficar, apod*) nebo perifrastické konstrukce (*começar a, acabar de*) či modální konstrukce (*poder, ter que, dever, haver-de*).

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Svobodová, P. (2012:35).